

УДК 338.242

Руда О.В., к.е.н, доц. Малюта Л. Я.

Тернопільський національний технічний
університет ім. Івана Пулюя, Тернопіль

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТОВАРОВИРОБНИЦТВА

В статті обґрунтовано необхідність забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах розвитку товаровиробництва. Проаналізовано суть поняття економічної безпеки, виділено її об'єкт і суб'єкт, основні загрози та фактори впливу.

The necessity of the economic security of enterprises under the conditions of the development of production activity is substantiated in the article. The concept of economic security is analyzed; its object and subject are revealed as well as the basic threats and factors of influence.

Постановка проблеми. Економічна безпека підприємства сьогодні є однією з найважливіших умов для забезпечення нормального функціонування і розвитку підприємництва в Україні. Забезпечення економічної безпеки по відношенню до підприємств є однією з найважливіших функцій держави, реалізація якої покликана посилювати позиції в міжнародному співтоваристві, захищати національного виробника на арені власної країни. Адже безпека підприємницької діяльності в умовах трансформаційної економіки є вагомим складовою національної безпеки та конкурентоспроможності країни. Як показують сучасні дослідження, рівень економічної безпеки українського товаровиробництва у більшості регіонах країни є досить низьким, про що свідчать такі факти: незадовільні показники фінансового стану та ефективності функціонування підприємств, неефективне використання ними ресурсного потенціалу; збільшення кількості кримінальних посягань на майно підприємств, корупційних та дискримінаційних дій на підприємців; низький рівень конкурентоспроможності та інноваційної активності суб'єктів господарювання, тощо.

Причин депресивного розвитку вітчизняних виробників багато, але головні з них криються в інерції структури виробництва, що склалася, його технологічній відсталості і фізичному зносі основних фондів, у відсутності пріоритетів державної науково-промислової політики. Таке становище викликає певну небезпеку як для економіки в цілому, так і для потенціалу окремого підприємства.

З огляду на це – забезпечення динамічного розвитку товаровиробництва є необхідною передумовою стійкого економічного зростання країни, подолання технологічного відставання та створення належних передумов інтеграції України у сучасну світогосподарську систему.

Постановка завдання. Досягнення належного рівня економічної безпеки промислових підприємств в умовах ринкових трансформацій дасть змогу закріпити незалежність держави, забезпечити збереження ринків збуту й оптимального співвідношення між експортним та імпортом потенціалом, що загалом сприятиме економічній стабільності, збільшенню прибутків, дасть можливість кардинально по-новому підійти до розв'язання проблем, з якими стикнулось сучасне виробництво.

Таким чином, метою дослідження є обґрунтування науково-теоретичних положень економічної безпеки підприємства як фактора розвитку товаровиробництва. Адже створення та ефективне функціонування механізму захисту національного виробництва неможливе без ретельного вивчення економічної безпеки підприємства, її основних складових, загроз та основних факторів впливу, методики визначення її рівня та способів забезпечення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню питань, пов'язаних із економічною безпекою підприємства та стійкістю економіки, присвячено чимало наукових досліджень як у світовій економічній літературі, так і в роботах вітчизняних вчених-економістів. Відомими зарубіжними вченими, які працювали та працюють над означеним колом проблем є:

О. Грунін, П. Друкер, Р. Качалов Т. Клейнер, А. Одинцов, Є. Олейников, В. Тамбовцев та інші [9].

Дослідженням проблем економічної безпеки держави і підприємства займалися і займаються українські науковці: Б. Андрушків, О. Бандурка, О. Барановський, А. Гаврилюк, Л. Герасименко, С. Ілляшенко, А. Качинський, Г. Козаченко, О. Користін, О. Сороківська, О. Яременко та інші [1-8].

Зусиллями багатьох учених [3,4,7,10] розроблено економічні, правові та інституційні засади економічної безпеки підприємства, окреслено головні принципи та напрями вдосконалення системи економічної безпеки в умовах глобалізації та інноваційного типу економічного розвитку.

У працях науковців [3,4,7,10] достатньо глибоко досліджено причини, функції та необхідність забезпечення економічної безпеки в умовах трансформаційних процесів, розроблено загальні підходи до аналізу та оцінки її функціональних складових, подальшого розвитку набула теорія економічних ризиків у підприємстві, а також теорія антикризового управління підприємством.

Незважаючи на досить широкий спектр досліджень щодо сучасних проблем та заходів із забезпечення економічної безпеки підприємства, всі вони, здебільшого, мають загальнонауковий характер. Аспект формування економічного механізму економічної безпеки як фактору ефективного розвитку товаровиробництва практично не набув популярності серед розгляду науковців. Отже, дослідження питання економічної безпеки саме в цьому руслі є актуальними та потребують подальшого розгляду.

Виклад основного матеріалу дослідження. До недавнього часу проблеми економічної безпеки були у центрі уваги переважно закордонних фахівців. Українські спеціалісти звернулись до них порівняно недавно у зв'язку з формуванням в Україні економіки ринкового типу. Її поява обумовлена змінами, що відбулися і відбуваються в умовах діяльності підприємств.

Трактуючи поняття «економічна безпека» серед економістів переважає думка, що його зміст відбиває такий стан економічної системи, що забезпечує здатність протистояти небезпеці руйнації її організаційної структури і статусу, а також перешкодам досягнення цілей її розвитку [2, с.17]. Ряд авторів під терміном «безпека підприємства» розуміє захищеність його життєво важливих функцій (інтересів) від загроз внутрішнього і зовнішнього характеру, при наявності балансу між цими функціями і інтересами особи, суспільства і держави [7, с.14].

О.І. Барановський та О.Е. Користін, визначаючи внутрішній зміст поняття системи безпеки підприємства, у своїх працях виділяють суб'єкт та об'єкт безпеки [3, с. 28]. Об'єктом безпеки підприємства (рис. 1) як довели вчені, виступає все те, на що спрямовані зусилля щодо забезпечення безпеки, або ж те, що потребує захисту, передусім – це вся система повноцінного його функціонування. Варто відмітити, що незначний вплив на окрему ділянку підприємства може обернутися загрозою втрати балансу усього його виробничо-господарського механізму.

Суб'єктами ж безпеки підприємства вчені називають особи, підрозділи, відомства, які покликані забезпечувати безпеку об'єктів підприємств.

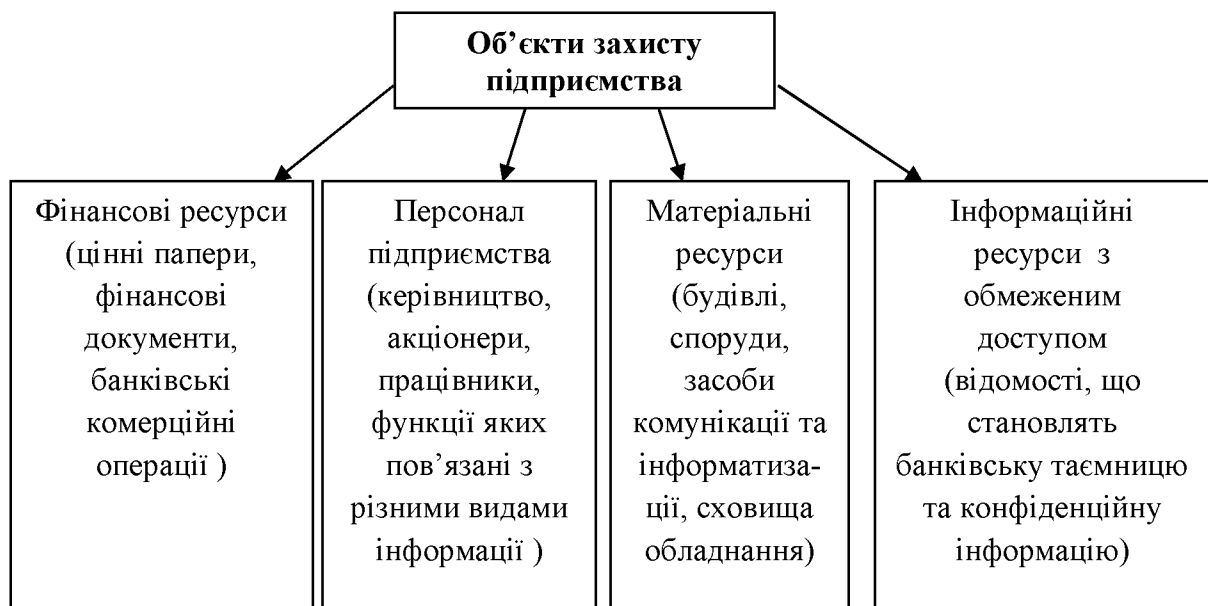

Рис. 1. Об'єкти захисту підприємства [3].

Учені Б.М. Андрушків, О. Сороківська та ін. у своїх дослідженнях формують власне бачення головної мети економічної безпеки підприємства (рис. 2.) [1, с. 27].

Рис.2. Мета й функціональні умови забезпечення економічної безпеки підприємства

Головною метою реалізації заходів із забезпечення економічної безпеки підприємства є гарантування його стабільного та максимально ефективного функціонування, а завданнями такої роботи – досягнення мети функціонування підприємства; забезпечення ефективного використання ресурсів; запобігання руйнівному впливу зовнішнього середовища; зміцнення фінансової стійкості і платоспроможності; охорона комерційної таємниці та інформації; досягнення безпеки персоналу підприємства, майна і капіталу, захист матеріальних і фінансових цінностей, захист персоналу та навколишнього середовища [8].

Методика управління економічною безпекою підприємств є комплексною і підпорядковується одночасним реакціям на зміни як зовнішнього, так і внутрішнього середовищ. Саме здатність контролювати цей вплив і визначає можливість підприємства швидко реагувати на рівень загроз національній безпеці та спроможності запобігати їм [4, с. 43].

Вивченню концепції загроз економічній безпеці підприємства присвячували свої праці практично всі економісти, які займалися вивченням питань економічної безпеки підприємства.

С. Ілляшенко формуючи загрози економічній безпеці підприємства виділяє серед них наступні [5, с.61-78]:

економічні (зумовлені різними причинами, що перешкоджають підприємству здійснювати відтворювальні процеси);

продуктові (виникають внаслідок виробництва не конкурентоспроможного товару);

технічні (пов'язані з використанням застарілих технологій та обладнання які гальмують процеси виробництва);

інформаційні (спричинені недостатньою кількістю зібраної інформації про зовнішнє середовище);

правові (виникають через недосконалість правової бази, а відтак змушують підприємство маневрувати між законами та підзаконними актами);

екологічні (наявність шкідливих викидів та відходів, шкідлива технологія).

Г. Козачкенко та В. Пономарьов виділяють більш ширшу класифікацію загроз економічній безпеці підприємства [7, с.56-59]. Зокрема за ступенем небезпеки для діяльності підприємства виділяє такі:

- дуже небезпечні (ті, що в подальшому створюють небезпеку в діяльності підприємства);
- небезпечні (ті, що загрожують матеріальними, фінансовими, моральними втратами для підприємства);
- мало небезпечні (вплив яких не впливає на розвиток підприємства, але вони є важливими тому, що в майбутньому можуть перерости в більш загрозливі).

За об'єктом впливу виділяють такі загрози:

- матеріальним активам (які зумовлені як діями так і бездіяльністю певних суб'єктів в результаті чого втрачається майно підприємства, здійснюється псування та зниження ринкової вартості виробничих фондів підприємства);
- персоналу підприємства (які проявляються у різних фізичних чи психологічних впливах, спрямованих на керівників, провідних спеціалістів чи працівників підприємства);
- фінансовим активам (ненадійність постачальників, не платоспроможність покупців, втрата фінансового капіталу, зменшення фінансової стійкості та ліквідності);
- інтелектуальним ресурсам (зумовлені незаконним розголошенням та доступом до секретної інформації щодо сучасних розробок підприємства, наука тощо).

А.Б. Качинський об'єктом економічної безпеки називає виробничу і торгову сферу, а основними причинами небезпек та загроз – наявність прибутків, недосконалість законів торговельної політики. Найсуттєвішими

небезпеками та загрозами вчений називає “мафіозні розбори”, відмивання “брудних грошей”, знищення підприємств, виробництва, торгівлі, варварське використання природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища. [6, с. 13].

Російський економіст А.Е. Олейніков доводить, що саме внутрішнє середовище зосереджує в собі забезпечення економічної безпеки і виділяє її функціональні складові як сукупність головних напрямів економічної безпеки підприємства, що істотно відрізняються один від одного за змістом. Також за результатами дослідження вченого керівництво підприємства за наявності фактичного (поточного) значення рівня економічної безпеки і при подальшому його плануванні має самостійно встановлювати кількість функціональних складових, щоб передбачити всі можливі загрози і водночас мінімізувати втрати на їх оцінку [9, с.67-69].

О.Ф. Яременко, вивчаючи питання економічна безпеки підприємства як фактора сталого розвитку, пропонує загрози та небезпеки для підприємства структурувати наступним чином [10, с. 155]:

загроза – потенційна можливість економічних втрат;

допорогова небезпека – реальна можливість втрат прибутків і джерел їх походження;

післяпорогова небезпека – реальна можливість втрат статусу підприємства і згорання його діяльності.

Отже на сьогодні відсутня чітко визначена межа розвитку небезпечних явищ і процесів, які впливають на стан суб’єкта господарювання, а також виходячи з тієї обставини, що безпека є однією, відповідно до піраміди потреб Маслоу, з ключових потреб. Враховуючи дані дослідження доцільно запропонувати наступний ланцюг розвитку деструктивних явищ: загроза – потенційна небезпека – системна небезпека.

Таким чином можна прийти до висновку, що економічна безпека підприємства є комплексним поняттям і пов’язана не лише з внутрішнім станом

самого підприємства, а й з впливом зовнішнього середовища та із суб'єктами, з якими підприємство вступає у взаємодію. Відтак, ймовірніше стверджувати, що стан економічної безпеки підприємства відбиває погодженість та збалансованість його інтересів та інтересів суб'єктів зовнішнього середовища.

Опрацьовуючи літературні джерела і досліджуючи існуючі визначення економічної безпеки, що були наведені вище, нами помічено у них певний недолік, а саме: ці визначення не враховують розвиток суб'єкту господарювання.

Розвиток товаровиробництва з позицій економічної безпеки підприємства може розглядатись як практичне втілення положень теорії ресурсної взаємозалежності, відповідно до якої у своїй діяльності підприємство має враховувати різні інтереси партнерів, коло яких може бути дуже широким.

Таким чином, узагальнюючи дослідження вчених в рамках проблематики економічної безпеки підприємства спробуємо дати власне її визначення, за яким під економічною безпекою підприємства слід розуміти стан, коли суб'єкт господарювання протидіє внутрішнім та зовнішнім загрозам і ефективно реалізує свій потенціал, що проявляється у стабільному його функціонуванні й забезпеченні високого рівня товаровиробництва.

Висновок. Підсумовуючи вищевикладений матеріал визначено, що існує велика кількість трактувань поняття «економічної безпеки». Відсутність єдиного формулювання та неузгодженість окремих визначень спричиняє зниженню єдності щодо розуміння сутності економічної безпеки підприємства в цілому.

В контексті розгляду поняття «економічної безпеки» розглянуто етапи і межі розвитку небезпечних явищ і процесів, які безпосередньо загрожують безпечному стану суб'єкта господарювання. Систематизація досліджень стосовно існуючих загроз для підприємства дає змогу стверджувати, що небезпека має посідати найвищий щабель у загальній піраміді дестабілізації і бути найнебезпечнішою. З огляду на це запропоновано наступний ланцюг

розвитку деструктивних явищ: загроза – потенційна небезпека – системна небезпека.

В процесі дослідження було доведено, що економічну безпеку слід розглядати як комплексну систему, дія якої спрямована на забезпечення ефективної діяльності підприємства, збільшення обсягу товаровиробництва та його сталого функціонування й розвитку в умовах європейської інтеграції України.

Література

1. Андрушків Б.М. Економічна та майнова безпека підприємства та підприємництва. Антирейдерство [монографія] / Б.М. Андрушків, Л.Я. Малюта, О.А. Сороківська та ін. – Тернопіль: Тернограф, 2008. – 424 с.
2. Бандурка О.М. Основи економічної безпеки / [О.М. Бандурка, В.Є. Духов, К.Я. Петрова, І.М. Червяков]-Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236с.
3. Барановський О.І., Економічна безпека: [навч. посіб.] / О.І. Барановський, Л.В. Герасименко, О.Е. Користін та ін.; за ред. О.М. Джужі. – К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2010. – 368 с.
4. Гаврилюк А.М. Формування системи управління економічною безпекою підприємства / А.М. Гаврилюк // Економіка та держава – 2005. – № 10. – С.43-48.
5. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С.Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №3. – С.12-19.
6. Качинський А.Б. Засади системного аналізу безпеки складних систем / А.Б. Качинський. – Київ: Євроатлантикінформ, 2006. – 364с.
7. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємств: сутність і передумови формування / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов // Теорія та практика

управління у трансформаційний період: Зб. наук. праць. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2011. – Т. 3. – С. 3 –7.

8. Новак А.Я. Як підняти українську економіку [монографія] /А.Я. Новак. – Вид.2-ге доп. – К: Гнозис, 2007. – 344с.

9. Экономическая и национальная безопасность / Под ред. Е.А. Олейникова. – М.: Экзамен, 2004. – 376с.

10. Яременко О.Ф. Економічна безпека підприємства як фактор сталого розвитку / О.Ф. Яременко // Вісник ХНУ . – 2005. - №6. –С. 154-157.